

STRÍDAVÁ VÝCHOVA PŘÍSPÍVÁ K REDUKCI NÁSILÍ NA DĚTECH

ÚVODEM

Ve sdělení se pokusíme ukázat, že při střídavé výchově dochází k nižšímu výskytu situací v nichž by dítě bylo vystaveno nežádoucímu tlaku, jdoucímu proti jeho genetické výbavě. Vycházíme z poznatků evoluční psychiatrie.

Je to jen dílčí pohled, ale velmi významný. Jiný, doplňující pohled by nám umožnily statistiky hlášeného násilí na dětech získané od policie, z dětských krizových center či od pediatriů.

A/ NEJDŘÍVE DVĚ DŮLEŽITÉ DEFINICE, VYMEZENÍ

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

Definice

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (sy. CAN) je soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech zdravotního stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, především v rodině. Je to výsledek převážně úmyslného ubližování dítěti, nejčastěji způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Za týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte se považuje jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé (případně i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele nebo jiné osoby vůči dítěti, které **poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte**, popřípadě způsobuje jeho smrt. Nejčastějším jevem, ale zároveň nejhůře prokazatelným, je psychické týrání dítěte. Nejčastěji jsou pachatelé osoby z nejbližšího okolí dítěte.¹

Nedovolená manipulace s dětmi a syndrom CAN

Manipulace s dítětem je situace, kdy je pro výsledek vlastního prospěchu zkreslována pravdivá skutečnost. Manipulátorem může být společnost, rodič, širší rodina, organizace, instituce, vrstevnický kolektiv apod. např. je jím:

- **popouzení proti druhému rodiči či prarodičům,**
- **zakazování kontaktu s některým z rodičů či s prarodičem,**

- navádění k chybnému chování k druhému člověku,
- využívání některých informací k diskreditaci člověka před dítětem apod.²

B/ SROVNÁNÍ DVOU TYPŮ VÝCHOVY

V textu srovnáme podmínky a příležitosti k manipulaci dítěte u dvou typů porozvodového uspořádání: u rodiče s výhradní péčí a u rodičů se střídavou péčí. Naše srovnání se neopírá o výzkumná šetření a průvodní statistiku, je vedeno pouze tzv. zdravým rozumem (common sense) a intuicí, to vše je podepřené 42letou soudně znaleckou praxí u opatrovnických soudů v Praze a 17letou poradenskou praxí (Poradna pro rozvodové problémy s dětmi). Ve srovnání zachycujeme spíše průměr, celkový trend a počítáme s tím, že existuje řada výjimek.

I. Fakt soudního rozhodnutí

Výhradní péče

Střídavá péče

Rodič s dítětem ve výhradní péči obvykle nepočítá s účastí druhého rodiče na výchově dítěte. Mnohý rodič je v hloubi duše přesvědčen, že bez toho druhého rodiče by rodinná situace byla klidnější.	Rodiče se střídavou péčí si ji buď sami zvolili, nebo na ni přistoupili, když akceptovali doporučení znalce nebo rozhodnutí soudu. Předpokladem k tomu je určité smíření se s druhým rodičem.
---	---

Ze srovnání vychází větší pravděpodobnost, že rodič s výhradní péčí bude v jednání s druhým rodičem spíše „tvrdší“, což zvyšuje pravděpodobnost, že bude dítě buď popouzet proti druhému rodiči, nebo dítěti zakazovat styk s ním, nejčastěji obojí.

II. Větší kontrola ze strany prostředí

Rodiči s výhradní péčí není do rodinného prostředí příliš „vidět“. Máme na mysli pracovníky OSPOD, poradenské psychology apod.	Rodič se střídavou péčí ví, že jeho chování (k dítěti, k druhému rodiči) je více „na očích“ okolí, zejména pracovníků OSPOD, učitelů, psychologů, sousedů apod.
--	---

OSPOD... Odbor sociálně-právní ochrany dítěte.

Ze srovnání vyplývá větší pravděpodobnost, že rodič s výhradní péčí se bude méně ovládat a popustí více uzdu negativistickým projevům vůči druhému rodiči. Může to být na počátku jen na úrovni představ, později i na úrovni verbální či konkrétního jednání. Naopak, rodič se střídavou péčí se bude ovládat lépe.

III. Pevnější postavení rodiče s výhradní péčí

<p>Rodič s výhradní péčí má ve společnosti a u soudu pravidelně pevnější postavení. Je to dáno tradicí prakticky od nepaměti. Nebyly to vždy matky, které výhradní péči získaly, v době antického Říma a v mnoha zemích i mnohem později to byli otcové, kdo získali výhradní péči o děti. Situace se začala měnit ve prospěch matek až začátkem minulého století. Avšak ať to byl otec, nebo matka, vždy to byla výhradní péče.</p>	<p>Střídavá péče byla u nás zavedena nedávno (v r. 1998 (počet soudních rozhodnutí v tomto směru je stále malý (v roce 2008 případů), což je z celkového počtu rozhodnutí o další výchově jen nízké procento. Statut tohoto druhu péče je tedy v určitém smyslu vratký. K této situaci nemálo přispívají nepříznivé kampaně na webových stránkách feministických organizací i většiny médií.</p> <p>Představa (pro oba rodiče), že by znovu procházeli soudním jednáním, znaleckým vyšetřováním s možnou dramatickou změnou poměrů je patrně brzdným mechanismem proti projevům výraznějšího nepřátelství proti druhému rodiči.</p>
--	--

C/ KOMENTÁŘ KE SROVNÁNÍ

Uvedené nepřátelství (popouzení, zákaz kontaktu) se netýká okrajových, nedůležitých osob. Určité nepřátelství k okrajovým osobám a jejich diskriminace je běžná u většiny rodičů a jejím cílem je prospěch dítěte, rodiny: („To tvé kamarádství s Tomášem se nám nelíbí, již jednou propadl a z chování má také špatné známky“; „Chod' nakupovat do horního obchodu, v tom spodním člověka snadno ošidí a mají tam často prošlé zboží. Naposled se mně to stalo včera.“ apod.)

Zmiňované nepřátelství (popouzení, zákaz kontaktu apod.), které nás v kontextu této studie zajímá, **je namířeno proti druhému rodiči**. Druhý rodič není okrajovou postavou. Statutu

rodiče nabytí genetickou spřízněností s dítětem (dítě má od matky i od otce po 50 % genetické výbavy), pobytem v domácnosti od nejujtějšího věku dítěte, téměř každodenním kontaktem s dítětem a zejména průběžným uspokojováním důležitých potřeb dítěte. Mezi ně patří: pomoc dítěti s hygienou a pohybem, poskytování potravy, spolehlivé a laskavé zacházení, pomoc při učení základním dovednostem a zcela určitě průběžné projevy lásky, zájmu a povzbuzování. Potreba takového rodiče je v dítěti geneticky pevně zakotvena. I kdyby námi uváděné důvody v jednotlivých srovnáních (I. až III.) platily vždy jen pro 15 % rodičů, pak v souhrnu je to téměř 50 %, tedy rozhodně nezanedbatelný podíl, je-li naším cílem snižovat projevy násilí na dětech.

D/ POZNATKY Z ODBORNÉ LITERATURY

Poslechněme si přední odborníky v evoluční psychiatrii, evoluční psychologii, zkušeného dětského psychologa a světově uznávaného znalce lidské psychiky.

I.

*„S kvalifikovaným pohledem do rodinných záležitostí našich velmi dávných předků se setkáváme jen velice zřídka, poznatky z **evoluční psychologie** jsou totiž nedávného data. I tento pohled je však potřebný, neboť tam tehdy všechno začínalo... Během evoluční historie lidstva ženy často dovedly získat mnohem více zaopatření pro své děti pomocí jednoho partnera než pomocí několika dočasných sexuálních partnerů. Muži zaopatřují své manželky a děti v takovém rozsahu, který je u primátů bezprecedentní. Tak např. u všech ostatních primátů samice musí spoléhat pouze na své vlastní úsilí jak získat potravu, protože samci se o potravu se svými partnerkami nikdy nedělí. Naproti tomu muži zajišťují potravu, nalézají přístřeší a hájí teritorium. Muži chrání děti. Učí je sportu, umění lovu i boje, přátelství, vyjednávání a jak postupovat v hierarchii a strategii společenského vlivu. Předávají svůj status a pomáhají potomkovi při utváření recipročních spojenectví později v životě. Je nepravděpodobné, že takový prospěch by si žena zajistila od dočasného sexuálního partnera. Ne všichni potenciální manželé mohou přinést všechna zmíněná pozitiva, avšak v průběhu tisíce generací ženy získaly velmi významné výhody, když preferovaly muže schopné takto přispívat.“ (Buss, 1999)³*

II.

"Antropologie doložila, že rodinné uspořádání je univerzální charakteristikou lidstva. Je pravdou, že různé kultury upřednostňují různé typy rodin, ale všechny společnosti podporují rodinné svazky toho či onoho druhu, v nichž alespoň jeden muž a alespoň jedna žena pečují o dítě. Zdá se tedy, že rodina je archetypální konfigurací; právě její univerzalita a perzistence indikují, že biologické základy rodiny jsou druhově specifickou charakteristikou jen druhotně modifikovanou kulturními nebo ekologickými faktory.

Seskupení podobná rodině existují i u jiných primátů, ale u žádného z nich není rodinný život tak vysoce strukturovaný a institucionalizovaný jako u lidí. Příčina toho musí být ve spojitosti s relativní bezmocností a zřejmou nezralostí lidských mláďat, což představuje mnohem větší

*břemeno pro lidskou matku, než zakouší kterákoliv její sestra z řad primátů. Nést toto břemeno sama a bez podpory by bylo — v prostředí, kde probíhala evoluční adaptace — obtížné a často fatální. Platilo to zejména pro ženu, která — při neexistenci kontraceptiv — rodila dítě každý druhý nebo třetí rok. Zdar a dobro jejích potomků vyžadoval, aby u ní byl ochránce a pomáhající druh. Viděno z tohoto hlediska, snad jediné jasné řešení je vytvoření rodiny. Je pravděpodobné, že populace, která převzala uspořádané vzorce rodinného života, získala selektivní výhody ve srovnání s populací, která takové vzorce nepřijala. Nepřekvapuje proto, že jsme v procesu evoluce získali vlastnosti, jejichž funkcí je udržet jednou již zformované heterosexuální partnerství. Mezi tyto vlastnosti patří: geneticky nabyté tendence k vytváření trvalých heterosexuálních svazků, dále tzv. hypersexualita u lidí a posléze i vytváření zákonů o manželství, jež měly funkci udržet partnery pohromadě i přes různé třenice a nedorozumění. Dále i úsilí zredukovat sexuální žárlivost a soupeřivost mezi muži, což jim umožňuje zapojit se do činností loveckých a válečných — v podstatě kooperativních — aniž ztratí příliš mnoho času hlídáním svých žen a hlídáním sebe samých navzájem. Manželství podporuje kohezi společnosti a její efektivitu v soutěži; lze tedy snadno pochopit, proč se taková neocenitelná instituce v evoluci vytvořila. Je tedy vysoce pravděpodobné, že pokud náš druh existoval, děti byly vychovávány v rodinách. A jestliže — jak tvrdí **evoluční psychiatrie** — je lidské mládě fylogeneticky připraveno přijmout typické okolnosti okolního světa a reagovat na ně, pak je rozumné předpokládat, že vrozené struktury budou do určité míry očekávat přítomnost a chování rodičů obou pohlaví. Z toho vyplývá, že děti, u nichž toto očekávání není uspokojeno, budou v riskantním postavení."*

(Stevens, Price, 1997)⁴

III.

Ale nemusíme čerpat ze zahraniční literatury. Výrazné ocenění rodiny nalezneme i u našeho autora, prof. Zdeňka Matějčka.

"Jsem přesvědčen, že rodina je lidskému rodu dána — pokud bude lidstvo existovat jako biologický druh, potud bude existovat rodina. To je zakódováno v samých biologických základech našeho lidství — aby lidé přežili, museli si pomáhat, rozdělit své role do určitých funkcí, jež by umožňovaly násobit jejich sílu a ochranu potomků. Rodiny se při tom osvědčily jako uspořádání nejpraktičtější. Jistě, může mít různé podoby. Nejsm dogmatik a netrvám na té jediné, kterou známe jako evropský model. Domnívám se však, že takto uspořádaná nukleární rodina je pro všechny své členy nejvýhodnější — vzájemně si jí nejvíce užijí. Dokazují to i zkušenosti z rodinného poradenství — lidé hledají v rodině sebenaplnění a sebepřekročení. Jedině zakotvený člověk může totiž podnikat dobrodružné výpravy do světa poznání a přání. Ten, komu tato jistota chybí, často nenalezne ani sám sebe."

(Matějček, 1994)⁵

„Zdá se mi, že náboženské potřeby je nutno nevyhnutelně odvodit z infantilní bezmocnosti a odtud vznikající touhy po otci, zvláště když tento cit nepřežívá pouze v dětství, ale je trvale živen strachem z nadvlády osudu. Neznám žádnou obdobně silnou potřebu z dětství, jakou je potřeba otcovské ochrany... Vznik náboženského postoje můžeme spolehlivě sledovat až k pocitu dětské bezmocnosti...“ (Freud, 1927)⁶

Názor, že popouzení dětí, jejich programování proti druhému rodiči, zákaz styku s ním je v podstatě násilí na dětech, jsme získali po několika letech praktického působení v terénu.

Začínali jsme v Dětské psychiatrické léčebně. Během pozdější praxe se nám tento názor jen potvrdil. Pokud ještě zůstávaly nějaké menší pochybnosti, byly definitivně rozptýleny studiem evoluční psychologie, psychiatrie a klasiků psychologie a psychoterapie. Čtenářům zde nabízíme čtyři ukázky této literatury.

Přední odborníci z různých oborů hovoří na stejnou „notu“ a ve stejné tónině. **Také autor článku dospěl k přesvědčení, že snaha vytrhnout, vyrvat dítěti hluboce uložené genetické informace, vrozené struktury, překódovávat biologické základy našeho lidství, což vše je pro dítě klíčově důležité, je těžký stupeň násilí na dětech.**

E/ SHRNU TÍ

Naše akademická místa, různé odborné komise na Ministerstvu spravedlnosti, na Ministerstvu zdravotnictví, na Ministerstvu práce a sociálních věcí a jinde (např. komise v Poslanecké sněmovně) **popsaný problém nechtějí vidět**. Je to ukázkový příklad tzv. pštrosí politiky. Něco jiného je, když učitel dá neustále provokujícímu výrostkovi zasloužených pár pohlavků. To je pokřik! Zřízená komise podrobně vyšetřuje, jak to vlastně bylo, je vyslýchána řada svědků, učitel je pozastaven pracovní poměr, může se dostat i před soud. Média se učitelova provinění chopí a rozmazávají je, objevují se „odborné“ články o násilí na dětech apod. Ale o nejrozsáhlejším poškozování dětí, které je tématem této stati, se téměř nemluví. Velká škoda.

Literatura

¹ *Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Olomouc, SOLEN 2008 (str. 17).

² *Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Olomouc, SOLEN 2008 (str. 26).

³ Buss, D.: *Evolutionary Psychology. The New Science of the Mind*. Kapitola *Women's Long Term Mating Strategies*. Boston, Allyn & Bacon 1999 (str. 106).

⁴ Stevens, A., Price, J.: *Evolutionary Psychiatry*. Kapitola *Human Nature and Its Evolution and Development*. Londýn 1997 (str. 20–21).

⁵ Matějček, Z.: *Dialogy o rodině. Kapitola Nejvíc vychováváme, když nevychováváme*. Praha, Národní centrum podpory zdraví 1994 (str. 12).

⁶ Freud, S.: *O člověku a kultuře*. Praha, Odeon 1990 (str. 323).

